

بررسی وضعیت رویکرد محیط زیستی زنان خانه‌دار شهر ایلام

مریم عزیزی^{۱*}

Azizi.maryam7@yahoo.com

حسین مهدی زاده^۲

سید محمد شبیری^۳

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی رویکرد محیط زیستی زنان خانه‌دار شهر ایلام و مقایسه آن در گروه‌های مختلف زنان انجام گرفته است. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه زنان خانه‌دار ۲۰-۴۵ ساله ساکن شهر ایلام تشکیل داده‌اند که نمونه‌ای به حجم ۴۰۰ نفر از آن‌ها انتخاب گردید. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، یک پرسشنامه محقق ساخته بوده که پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای همه مولفه‌های رویکرد محیط زیستی قابل قبول برآورد گردیده است.

رویکرد محیط زیستی شامل علاقه‌مندی به محیط زیست، مسئولیت‌پذیری در قبال محیط زیست و رفتار محیط زیستی بوده است. نتایج حاکی از میزان بالای علاقه‌مندی، میزان کم مسئولیت‌پذیری و انطباق کم رفتارهای محیط زیستی زنان خانه‌دار با اصول محیط زیستی می‌باشد.

در مجموع می‌توان گفت که زنان خانه‌دار از میزان علاقه‌مندی زیادی به محیط زیست برخوردار بوده‌اند. وضعیت رفتارهای محیط زیستی آن‌ها نسبتاً خوب و میزان مسئولیت‌پذیری آنان در قبال محیط زیست کم ارزیابی شده است.

کلمات کلیدی: آموزش محیط زیست، رویکرد محیط زیستی، زنان خانه‌دار.

۱- مدرس دانشگاه پیام نور واحد مهران* (مسئول مکاتبات).

۲- ایلام، دانشگاه ایلام.

۴- استادیار دانشگاه پیام نور مرکز تهران.

مقدمه

در آستانه هزاره سوم میلادی دغدغه اصلی سازمان های بین المللی و اندیشمندان، بروز معضلات محیط زیست و روند فزاینده آن می باشد. عامل اصلی بروز این معضلات و همچنین قربانی نهایی آن، انسان است. به اعتقاد اکثر صاحب نظران، آگاه نمودن انسان در زمینه وجود این بحران و اثرات آن بر سرنوشت خود او می تواند تاثیر مطلوبی بر تغییر روند این بحران داشته باشد. اصلاح دانش، آگاهی، بینش و نگرش انسان در راستای حفظ محیط زیست عامل مهمی در جهت حل معضلات محیط زیستی است. با استراتژی های آموزشی مناسب می توان دانش و آگاهی جامعه در زمینه محیط زیست را افزایش و نگرش جامعه را در راستای حفظ آن تغییر داد. تلاش های زیادی در زمینه آموزش محیط زیست در نظام های آموزش رسمی و غیر رسمی در سطوح ملی و بین المللی صورت گرفته و موثر هم واقع شده است، اما این آموزش ها هنوز ناکافی به نظر می رسد.

در اوایل دهه ۱۹۶۰، فقط تعداد محدودی از ساکنان جهان با معنی و مفهوم گرم شدن گلخانه ای، تخلیه ازن، بیابانزایی، باران اسیدی، آلودگی هوا، آلودگی آب و ... آشنا بودند. اما همین مفاهیم ناآشنا با گذشت یک دهه و در اوایل دهه ۱۹۷۰، در رسانه های خبری جهان بازتاب های گسترده ای داشتند. در سال ۲۰۰۰، این مفاهیم در اکثر کشورهای دنیا به جزئی از گفتگوهای عادی روزانه در بحث های خانگی تبدیل شدند. انسان هم مانند سایر گونه ها باید با محیط زیست خود سازگار شود، در غیر این صورت از بین خواهد رفت. راه حل این وضعیت بحرانی، آموزش است. افراد ساکن بر روی کره زمین باید از وجود معضلات محیط زیستی، علل وقوع آن ها، راه های جلوگیری از این معضلات آگاه و مطلع شوند، برنامه های آموزشی گوناگون در این زمینه می تواند راهگشا باشد. طبیعی است که جامعه جهانی برای آماده کردن شهروندان جهان در مقابله با تباهی مستمر محیط زیست، به آموزش و یادگیری روی آورد. اساس سازگاری انسان و محیط زیست در آموزش است (۱).

نقش زنان در محیط زیست

زنان در صورتی به این توانمندی ها دست می یابند که مشکلات کمتری داشته باشند. زنان با داشتن نقش های همسر و مادر می توانند عامل انتقال دانش و آگاهی محیط زیستی به همسران و فرزندان خود باشند. زنان با توجه به نقش مدیریتی که در خانه دارند می توانند عامل اصلاح الگوی مصرف باشند، آن ها با برنامه ریزی دقیق و اصولی در بسیاری از موارد صرفه جویی کنند و مانع اتلاف انرژی شوند. زنان به اراده پروردگار، حیات بخش و پرورش دهنده انسان خاکی هستند، و به همین دلیل طبیعت نهفته در وجودشان است که می توانند نقش بسیار موثری در حل مشکلات روزمره محیط زیستی ایفا کنند. به دلیل اهمیت بسیار زیاد موضوع، برای حفاظت از محیط زیست نیاز به یک عزم ملی و بسیج همگانی است. گام اول در این زمینه آگاه سازی است. همه افراد جامعه باید از نقش حیاتی محیط زیست بر سرنوشت خود و راه های حفاظت از آن آگاه شوند، این امر مستلزم آموزش محیط زیستی است. در این میان نباید از نقش زنان غافل ماند. در کشور ما، آموزش سیستماتیک و منظم محیط زیستی وجود ندارد. اکثر افراد جامعه، از جمله زنان، از نقش موثر خود در زمینه حفظ و تخریب محیط زیست آگاهی ندارند. در ارتباط با نقش زنان در حفاظت از محیط زیست، نظرات متفاوتی ارائه شده که در مجموع اشاره به برتری نقش آنان در مقایسه با نقش مردان در این راستا دارد. این نظرات با اشاره به ویژگی های زنان از جمله موارد زیر ارائه شده اند: برخی معتقدند زنان به دلیل دارا بودن ویژگی زایش و پرورش، ویژگی های مادرانه، خود را همسوتر با طبیعت می بینند و طور غریزی و فطری به آن گرایش دارند که بیشتر و دلسوزانه تر از مردان در اندیشه حفظ طبیعت و محیط زیست هستند.

برخی دیگر، برتری زنان را در حفظ محیط زیست، به واسطه زن بودن آنان نمی دانند، بلکه آن را به تجربیاتی که در زمینه استفاده از منابع داشته و دارند، نسبت می دهند (۲). زنان با مدیریت هوشیارانه خانواده، نقش کلیدی در حفظ طبیعت و محیط زیست ایفا می کنند. آن ها بر محیط زیست

هینز و همکاران (۱۹۸۶-۱۹۸۷) رابطه ای بین جنسیت و رفتارهای محیط زیستی مسئولانه مشاهده نکرده اند، برخی محققین بر این باورند که زنان رفتارهای محیط زیستی مسئولانه تری دارند (۶). تور^۱ در مطالعه ای تحت عنوان افزایش آگاهی محیط زیستی زنان به بررسی میزان آگاهی زنان از موضوعات محیط زیستی و تاثیر آموزش در افزایش این آگاهی ها پرداخته است. نتایج این بررسی نشان می دهد که زنان به آموزش محیط زیست علاقمند بوده و این گونه آموزش ها را مفید دانسته اند (۶).

عوامل گوناگون و متعددی بر رفتار تک تک افراد یک جامعه تحت تاثیرگذار است که از جمله آن ها می توان به ویژگی های فردی، تجارب، سابقه زندگی فردی و آموزش هایی که قبلاً دیده اند، اشاره کرد. اگزینا^۲ و مک رای^۲ تحصیلات را یکی از مهم ترین شاخص های تاثیرگذار بر نگرانی ها و رفتارهای محیط زیستی عنوان کرده اند، به این صورت که افرادی با سطح تحصیلات بالاتر نگرانی بیشتری در رابطه با محیط زیست داشته و رفتار محیط زیستی مسئولانه تری دارند. بنابراین، اگر رفتار یک فرد در محیط خانواده به صورت طبیعی شکل گیرد، و عوامل فوق بر رفتارش تاثیر گذاشته و منجر به تغییر انگیزه و نگرش وی شده باشد، همسو با این تغییر فردی، رفتار گروهی در سطح اجتماع نیز تغییر خواهد کرد. در نتیجه، ابتدا باید از طریق آموزش، دانش لازم در فرد را به وجود آورد یا دانش موجود را تغییر داد. تغییر دانش فردی منجر به تغییر نگرش فردی و در نهایت منجر به تغییر رفتاری فردی می شود. در نهایت، با توجه به تغییر رفتار فردی، رفتار گروهی نیز تغییر خواهد کرد (۷).

به عبارت دیگر، تغییر نگرش، تغییر رفتار را بدنبال خواهد داشت. تعاریف متعددی از نگرش وجود دارد که به دو مورد از این تعاریف در ارتباط با محیط اشاره می گردد :

فیش بین و آیزن (۱۹۷۵) نگرش را آمادگی اکتسابی به ارایه پاسخ های با ثبات مثبت یا منفی به یک شی، فرد یا رویداد تعریف می کنند. این تعریف بر سه ویژگی نگرش تاکید

تاثیرگذارند و از محیط زیست نیز تاثیر می پذیرند. این تاثیرپذیری از راه های مختلف از جمله مدیریت آب، مدیریت غذا، مدیریت انرژی، مدیریت ضایعات خانگی، مدیریت انتقال فرهنگ محیط زیستی به کودکان و نسل آینده صورت می گیرد. زنان در خانه بر چگونگی و میزان مصرف آب تاثیر بسزایی دارند. بسیاری از ضایعات جامد و مایع در خانه تولید می شوند. گفته می شود یک سوم حجم زباله های جهان را پس مانده های آشپزخانه تشکیل می دهند. بنابراین زنان با کاهش میزان آن و جداسازی زباله به منظور بازیافت و پردازش آن ها، می توانند نقش قابل توجهی در حفظ محیط زیست داشته باشند. استفاده از سوخت مناسب برای گرم کردن خانه و پخت و پز و صرفه جویی در مصرف برق از جمله مواردی است که زنان می توانند با رعایت آنها می توانند از آلودگی بیش از پیش محیط زیست جلوگیری کنند.

آموزش محیط زیستی و تاثیر آن بر رفتار و نگرش

آموزش محیط زیست به طور فزاینده ای به عنوان یک ابزار در مدیریت محیط زیستی مطرح است (۳). آگاهی محیط زیستی می تواند از نتایج آموزش محیط زیستی باشد (۴). هدف آموزش محیط زیست این است که در هر فرد حساسیتی نسبت به حوادث و تغییرات فیزیکی، زیستی، اجتماعی، قدرت تشخیص و توصیف مسایل ایجاد کند و مهارت هایی برای ابداع روش ها و وسایل حل مسایل مربوط به محیط زیست در او به پروارند (۵). آموزش محیط زیست در صورتی می تواند موثر واقع شود که درک و آگاهی فرد را نسبت به فرایندهای محیط زیستی به گونه ای تغییر دهد که فرد به ارزش ها و انگیزه های محیط زیستی دست یابد و تعهدات خود در قبال حفاظت از محیط زیست را عملی نماید. نتایج برخی بررسی ها در زمینه رفتارهای محیط زیستی حاکی از وجود رابطه مستقیم بین ویژگی های فردی و رفتار بوده، به طوری که این ویژگی ها به طور مستقیم مانع بروز رفتارهای محیط زیستی شده و یا رفتارهای محیط زیستی را تقویت نموده اند. بررسی های متفاوتی در زمینه وجود رابطه بین جنسیت و رفتار محیط زیستی صورت گرفته است. در حالی که

1- Tor

2- Xiao & McCright

دارد: نگرش‌ها یاد گرفته می‌شوند، ثبات و دوام دارند و در بر گیرنده پاسخ‌های مثبت و منفی هستند. به اعتقاد پولی و کانور (۲۰۰۰) نگرش محیطی به گروهی از عقاید، عواطف، تمایلات رفتاری اشخاص اطلاق می‌شود. این نگرش‌ها در رابطه با فعالیت‌ها و موضوعات محیطی هستند (۸).

همان طوری که از تعاریف فوق بر می‌آید نگرش اکتسابی است، منجر به واکنش فرد نسبت به محیط می‌گردد و از همه مهمتر ثبات و دوام دارد. به عبارت دیگر، در صورتی که نگرش فرد به مقوله محیط زیست، لزوم حفاظت و جلوگیری از تخریب آن به گونه‌ای تغییر یابد که منجر به واکنش و پاسخ مثبت فرد نسبت به محیط زیست شود، بر رفتار فرد تاثیرگذار خواهد بود و فرد رفتار مسئولانه تری در قبال محیط زیست خواهد داشت. زمانی که فرد خود را در قبال محیط زیست مسئول بداند، می‌تواند علاوه بر توجه به رفتار خود به رفتار دیگران در قبال محیط زیست نیز توجه کرده و در قبال آن واکنش نشان دهد. بنابراین، تغییر نگرش مقدمه تغییر رفتار است.

با توجه به نقش و جایگاه زنان در خانواده و جامعه، نگرش و رفتار این قشر پرنفوذ و تاثیرگذار در زمینه محیط زیست اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. در این پژوهش فراتر از نگرش و رفتار، رویکرد محیط زیستی زنان خانه دار مورد بررسی قرار گرفته است. رویکرد زیست محیطی مجموعه‌ای از مولفه‌های علاقه مندی به محیط زیست، مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست، وضعیت رفتارهای محیط زیستی، کنترل تخریب زیست محیطی انجام شده توسط دیگران و میزان آشنایی با سازمان‌های مردم نهاد محیط زیستی در نظر گرفته شده است. سوال اصلی این پژوهش این است که رویکرد محیط زیستی زنان خانه دار شهر ایلام چگونه است؟ و این که آیا بین رویکرد محیط زیستی گروه‌های مختلف زنان خانه دار تفاوت وجود دارد؟

روش بررسی

این پژوهش به روش توصیفی و با هدف شناخت و بررسی رویکرد محیط زیستی زنان خانه دار صورت گرفته است.

رویکرد محیط زیستی متشکل از ۳ مولفه: علاقه مندی به محیط زیست، مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست و وضعیت رفتارهای محیط زیستی است که همگی در سطح مقیاس رتبه‌ای مورد سوال قرار گرفته‌اند. جامعه آماری این پژوهش را کلیه زنان خانه دار ۴۵-۲۰ ساله ساکن شهر ایلام تشکیل داده‌اند که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای-خوشه‌ای، نمونه‌ای به حجم ۴۰۰ نفر از آن‌ها انتخاب گردید.

روش نمونه‌گیری در این تحقیق چند مرحله‌ای بوده، به این صورت که ابتدا شهر ایلام با توجه به ویژگی‌های فرهنگی، قومیتی و اقتصادی به ۵ بلوک تقسیم گردید، سپس از هر بلوک به طور کاملاً تصادفی یک محله انتخاب و نهایتاً از هر محله نیز به طور کاملاً تصادفی تعدادی کوچه که غالباً مسکونی بوده انتخاب و خانوارهای ساکن در آن کوچه‌ها به عنوان نمونه انتخاب گردیدند. لذا می‌توان روش نمونه‌گیری در این تحقیق را روش ترکیبی طبقه‌ای-خوشه‌ای دانست، به این صورت که از هر طبقه (بلوک فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی) یک محله و از هر محله تعدادی کوچه به طور کاملاً تصادفی انتخاب گردید و در گام آخر خانوارهای ساکن در کوچه‌ها انتخاب شده (خوشه) به عنوان نمونه انتخاب گردیدند.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه‌ای محقق ساخته بوده که در دو بخش شامل ویژگی‌های فردی و سوالات مربوط به بررسی رویکرد محیط زیستی تدوین شده است. از کمیته راهنما و چند صاحب نظر در زمینه موضوع درخواست گردید که در خصوص روایی پرسشنامه اظهار نظر نمایند که پس از اصلاحات از نظر آن‌ها قابل قبول برآورد گردید. برای تعیین پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ و روش کودر ریچاردسون برای سوالات دو ارزشی استفاده گردیده که مقدار آن برای همه مقیاس‌های به کار گرفته شده قابل پذیرش برآورد گردیده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی شامل میانگین، نما، انحراف معیار، توزیع فراوانی ساده و درصد فراوانی ساده و تراکمی و آمار تحلیلی شامل تجزیه و تحلیل یک طرفه واریانس، آزمون‌های مکمل و تعقیبی شفه و LSD (حداقل اختلاف معنی دار) استفاده گردیده است.

جدول ۱- مولفه های رویکرد محیط زیستی

ردیف	مولفه	تعریف	تعداد گویه
۱	علاقه مندی	توجه، علاقه و اهمیتی که فرد پاسخگو برای محیط زیست قایل است.	۳
۲	مسئولیت پذیری	احساس مسئولیتی که فرد پاسخگو با اعمال و رفتار خود در قبال محیط زیست و محافظت از آن دارد.	۶
۳	رفتار	نوع رفتار و عملکردی که فرد پاسخگو در زمینه محیط زیست از خود بروز می دهد.	۱۰

یافته ها

ویژگی های فردی پاسخگویان

در این بخش ویژگی های فردی افراد نمونه آماری بر اساس متغیرهای سن، میزان تحصیلات، میزان تحصیلات همسر یا سرپرست و میزان درآمد ماهیانه خانوار در قالب جدول توزیع فراوانی ارائه می گردد.

جدول ۲ نشان می دهد که اکثر پاسخگویان (۴۹,۵٪) در محدوده سنی ۴۵ - ۳۶ سال قرار داشته و میانگین سن پاسخگویان ۳۳,۲۶ سال بوده است. میزان تحصیلات اکثر پاسخگویان (۳۳٪) دیپلم بوده و ۱۰٪ از پاسخگویان نیز بی سواد بوده اند. همچنین حدود ۲۴٪ از پاسخگویان دارای

تحصیلات عالی بوده اند. میزان تحصیلات همسر یا سرپرست اکثر پاسخگویان (۳۵,۵٪) دیپلم بوده است. همسر یا سرپرست ۲۳,۵٪ از پاسخگویان دارای تحصیلات عالی و ۱۲٪ از پاسخگویان نیز دارای همسر یا سرپرست بی سواد بوده اند. میزان درآمد ماهیانه خانوار اکثر پاسخگویان (۴۲,۰٪) بین ۳۰۰ - ۰ هزار تومان بوده و تنها ۲,۵٪ از پاسخگویان دارای درآمد بیش از یک میلیون تومان در ماه بوده اند. تعداد پاسخگویان در هر محله برابر (۲۰٪) بوده است.

جدول ۲- توزیع فراوانی زنان خانه دار بر اساس متغیرهای مستقل

ویژگی های فردی		فراوانی ساده	درصد فراوانی ساده	درصد فراوانی تراکمی
سن	۲۰-۲۵	۷۲	۱۸/۰	۱۸/۰
	۲۶-۳۰	۶۸	۱۷/۰	۳۵/۰
	۳۱-۳۵	۶۲	۱۵/۵	۵۰/۵
	۳۶-۴۰	۱۱۶	۲۹/۰	۷۹/۵
	۴۱-۴۵	۸۲	۲۰/۵	۱۰۰/۰
میزان تحصیلات	بی سواد	۴۰	۱۰/۰	۱۰/۰
	ابتدایی	۸۰	۲۰/۰	۳۰/۰
	راهنمایی	۵۲	۱۳/۰	۴۳/۰
	دیپلم	۱۳۲	۳۳/۰	۷۶/۰
	کاردانی	۴۰	۱۰/۰	۸۶/۰
	کارشناسی	۵۴	۱۳/۵	۹۹/۵
	ارشد و بالاتر	۲	۵/۰	۱۰۰/۰
میزان تحصیلات همسر یا سرپرست	بی سواد	۴۸	۱۲/۰	۱۲/۰
	ابتدایی	۶۸	۱۷/۰	۲۹/۰
	راهنمایی	۴۸	۱۲/۰	۴۱/۰
	دیپلم	۱۴۲	۳۵/۵	۷۶/۵
	کاردانی	۳۴	۸/۵	۸۵/۵
	کارشناسی	۴۶	۱۱/۵	۹۶/۵
	ارشد و بالاتر	۱۴	۳/۵	۱۰۰/۰
میزان درآمد ماهیانه خانوار (هزار تومان)	۰-۳۰۰	۱۶۸	۴۲/۰	۴۲/۰
	۳۰۱-۵۰۰	۱۶۸	۴۱/۰	۸۳/۰
	۵۰۱-۱,۰۰۰	۵۸	۱۴/۵	۹۷/۵
	بیشتر از ۱,۰۰۰	۱۰	۲/۵	۱۰۰/۰

نتایج آزمون فرضیات

همان طور که در بخش روش شناسی شرح داده شد، در همه فرضیات منظور از رویکرد محیط زیستی ۳ مولفه علاقه مندی به محیط زیست، مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست و وضعیت رفتارهای محیط زیستی می باشد. فرضیه اول: بین گروه های مختلف سنی زنان خانه دار از نظر رویکرد محیط زیستی و مولفه های آن (علاقه مندی به محیط زیست، مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست و وضعیت رفتارهای محیط زیستی) تفاوت وجود دارد. نتایج آزمون تجزیه و تحلیل یک طرفه واریانس (جدول ۳) نشان می دهد که تفاوت علاقه مندی گروه سنی ۲۰-۲۵ سال از گروه های سنی ۳۶-۴۰ و ۴۱-۴۵ سال

معنی دار می باشد، گروه سنی ۲۰-۲۵ سال بیشترین علاقه مندی به محیط زیست و گروه های سنی ۳۶-۴۰ و ۴۱-۴۵ سال کمترین علاقه مندی را به محیط زیست نشان داده اند. هر چند که در مجموع می توان گفت نمونه آماری از علاقه مندی خوبی به محیط زیست برخوردار بوده است. مسئولیت پذیری گروه سنی ۲۶-۳۰ سال از گروه سنی ۳۶-۴۰ سال معنی دار می باشد، گروه سنی ۳۶-۴۰ سال بیشترین مسئولیت پذیری و گروه سنی ۲۶-۳۰ سال مسئولیت پذیری کمتری در قبال محیط زیست داشته اند. وضعیت رفتارهای محیط زیستی گروه سنی ۲۶-۳۰ سال از گروه سنی ۴۱-۴۵ سال معنی دار می باشد، گروه سنی ۲۶-۳۰ سال بیشترین

رفتارهای متناسب با حفظ محیط زیست و گروه سنی ۴۵-۴۱ سال رفتارهای محیط زیستی متناسب کمتری داشتند.

جدول ۳-آزمون یک طرفه واریانس برای مقایسه گروه های مختلف سنی زنان خانه دار

مولفه های رویکرد محیط زیستی		گروه های سنی					
		۲۵-۳۰	۳۰-۳۵	۳۵-۴۰	۴۰-۴۵	۴۵-۵۰	میانگین
علاقه مندی	میانگین	.۸۹	.۸۴	.۸۰	.۷۶	.۷۶	.۸۱
	انحراف معیار	.۱۶	.۱۷	.۲۱	.۲۴	.۲۵	.۲۲
	F			۵/۹۵۳			
	Sig			.۰۰۰			
مسئولیت پذیری	میانگین	.۴۲	.۳۳	.۴۵	.۵۲	.۴۶	.۴۵
	انحراف معیار	.۲۷	.۲۵	.۲۷	.۲۵	.۲۲	.۲۶
	F			۵/۴۱۰			
	Sig			.۰۰۰			
رفتار	میانگین	.۶۷	.۷۰	.۶۵	.۶۶	.۶۱	.۶۶
	انحراف معیار	.۱۱	.۱۵	.۱۸	.۱۷	.۱۷	.۱۶
	F			۳/۶۴۵			
	Sig			.۰۰۶			

راهنمایی، بیشترین مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست و گروه تحصیل کارشناسی ارشد و بالاتر مسئولیت پذیری کمتری در قبال محیط زیست داشته اند. تفاوت وضعیت رفتارهای محیط زیستی گروه بی سواد از گروه های تحصیلی ابتدایی، راهنمایی، دیپلم و کاردانی معنی دار می باشد، گروه تحصیلی کاردانی بیشترین رفتارهای متناسب با حفظ محیط زیست و گروه تحصیلی ارشد و بالاتر کمترین رفتارهای محیط زیستی را داشته اند.

فرضیه دوم: بین گروه های مختلف تحصیلی زنان خانه دار از نظر رویکرد محیط زیستی و مولفه های آن (علاقه مندی به محیط زیست، مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست و وضعیت رفتارهای محیط زیستی) تفاوت وجود دارد.

نتایج تجزیه و تحلیل یک طرفه واریانس (جدول ۴) نشان می دهد که بین گروه های تحصیلی از نظر علاقه مندی به محیط زیست تفاوت وجود ندارد. تفاوت مسئولیت پذیری گروه تحصیلی راهنمایی در قبال محیط زیست از سایر گروه های تحصیلی معنی دار می باشد، گروه تحصیلی

جدول ۴- آزمون یک طرفه واریانس برای مقایسه گروه های مختلف تحصیلی زنان خانه دار

میزان تحصیلات مولفه های رویکرد محیط زیستی		بی سواد	ابتدایی	راهنمایی	دیپلم	کاردانی	کارشناسی	ارشد و بالاتر	مجموع
علاقه مندی	میانگین	.۸۰	.۸۰	.۷۵	.۸۳	.۸۱	.۸۱	.۶۷	.۸۱
	انحراف معیار	.۲۳	.۲۵	.۲۲	.۲۱	.۲۰	.۱۹	.۰۰	.۲۲
	F				.۹۹۷				
	Sig				.۴۲۷				
مسئولیت پذیری	میانگین	.۴۰	.۴۷	.۵۴	.۴۶	.۳۷	.۴۰	.۱۷	.۴۵
	انحراف معیار	.۲۴	.۲۷	.۲۱	.۲۱	.۲۴	.۲۴	.۰۰	.۲۶
	F				۳/۰۷۳				
	Sig				.۰۰۶				
رفتار	میانگین	.۵۷	.۵۹	.۷۰	.۶۷	.۷۱	.۷۰	.۵۰	.۶۶
	انحراف معیار	.۲۰	.۱۶	.۱۶	.۱۵	.۰۹	.۱۴	.۰۰	.۱۶
	F				۷/۷۳۰				
	Sig				.۰۰۰				

فرضیه سوم: بین گروه های مختلف زنان خانه دار بر اساس میزان تحصیلات همسر یا سرپرست از نظر رویکرد محیط زیستی و مولفه های آن (علاقه مندی به محیط زیست، مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست و وضعیت رفتارهای زیست محیطی) تفاوت وجود دارد.

نتایج آزمون تجزیه و تحلیل یک طرفه واریانس (جدول ۵) نشان می دهد که بین افراد گروه های مربوط به میزان تحصیلات همسر یا سرپرست خانوار از نظر میزان علاقه مندی به محیط زیست تفاوت معنی داری وجود نداشته است. بین گروه های نمونه آماری مربوط به تحصیلات

همسر یا سرپرست از نظر مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست تفاوت وجود نداشته است. تفاوت وضعیت رفتارهای محیط زیستی گروه زنان خانه دار دارای همسر یا سرپرست بی سواد از گروه زنان خانه دار دارای همسر یا سرپرست با تحصیلات کارشناسی معنی دار می باشد، گروه زنان خانه دار دارای همسر یا سرپرست با تحصیلات کارشناسی بیشترین رفتارهای متناسب با محیط زیست و گروه زنان خانه دار دارای همسر یا سرپرست بی سواد کمترین رفتارهای محیط زیستی متناسب را داشته اند.

جدول ۵- آزمون یک طرفه واریانس برای مقایسه گروه های مختلف زنان خانه دار بر اساس

میزان تحصیلات همسر یا سرپرست

میزان تحصیلات همسر یا سرپرست		فی سواد	ابتدایی	راهنمایی	دیپلم	کاردانی	کارشناسی	ارشد و بالاتر	مجموع
علاقه مندی	میانگین	.۷۸	.۸۲	.۸۷	.۸۱	.۷۲	.۷۹	.۸۱	.۸۱
	انحراف معیار	.۲۳	.۲۲	.۱۹	.۲۱	.۲۴	.۲۰	.۲۵	.۲۲
	F				۱/۸۸۵				
	Sig				.۰۸۲				
مسئولیت پذیری	میانگین	.۴۲	.۴۲	.۴۱	.۴۸	.۴۶	.۴۴	.۵۰	.۴۵
	انحراف معیار	.۲۴	.۲۶	.۲۳	.۲۷	.۲۲	.۲۵	.۳۲	.۲۶
	F				.۹۵۰				
	Sig				.۴۵۹				
رفتار	میانگین	.۶۰	.۶۱	.۶۶	.۶۶	.۶۹	.۷۲	.۶۸	.۶۶
	انحراف معیار	.۱۸	.۱۶	.۱۸	.۱۵	.۱۲	.۱۲	.۱۷	.۱۶
	F				۳/۸۷۵				
	Sig				.۰۰۱				

گروه های دارای درآمد ۱,۰۰۰-۵۰۱ و بیشتر از ۱,۰۰۰ میلیون تومان از گروه های دارای درآمد ۰-۳۰۰ و ۳۰۱-۵۰۰ هزار تومان معنی دار می باشد، گروه دارای درآمد بیشتر از ۱,۰۰۰ میلیون تومان بیشترین مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست و گروه دارای درآمد ۱,۰۰۰-۵۰۱ هزار تومان کمترین مسئولیت پذیری را در قبال محیط زیست داشته اند.

فرضیه چهارم: بین گروه های مختلف زنان خانه دار بر اساس میزان درآمد خانوار از نظر رویکرد محیط زیستی و مولفه های آن (علاقه مندی به محیط زیست، مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست و وضعیت رفتارهای محیط زیستی) تفاوت وجود دارد.

نتایج تجزیه تحلیل یک طرفه واریانس (جدول ۶) نشان می دهد که بین افراد گروه های مربوط به میزان درآمد خانوار از نظر میزان علاقه مندی به محیط زیست تفاوت معنی داری وجود نداشته است. تفاوت مسئولیت پذیری

جدول ۶- آزمون یک طرفه واریانس برای مقایسه گروه های مختلف زنان خانه دار

بر اساس میزان درآمد ماهیانه خانوار

مولفه های رویکرد محیط زیستی	میزان درآمد ماهیانه خانوار (هزار تومان)	مجموع				
		۰-۳۰۰	۳۰۱-۵۰۰	۵۰۱-۱۰۰۰	بیشتر از ۱۰۰۰	
علاقه مندی	میانگین	.۸۰	.۸۳	.۷۷	.۷۳	.۸۱
	انحراف معیار	.۲۲	.۲۲	.۱۸	.۲۷	.۲۲
	F			۱/۵۵۳		
	Sig			.۰۰۲		
مسئولیت پذیری	میانگین	.۴۸	.۴۳	.۳۹	.۶۰	.۴۵
	انحراف معیار	.۲۶	.۲۶	.۲۳	.۲۷	.۲۶
	F			۳/۱۱		
	Sig			.۰۲۶		
رفتار	میانگین	.۶۴	.۶۵	.۶۹	.۷۲	.۶۶
	انحراف معیار	.۱۷	.۱۵	.۱۶	.۱۱	.۱۶
	F			۲/۰۵۲		
	Sig			.۱۰۶		

بحث و نتیجه گیری

گرفته است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده ها در این مورد نشان می دهد که گروه سنی ۴۰-۳۶ سال نسبت به سایر گروه های سنی از مسئولیت پذیری بیشتری در قبال محیط زیست برخوردار بوده اند. این امر نشان می دهد که به طور نسبی با افزایش سن، میزان مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست نیز افزایش پیدا کرده است. میزان تحصیلات بر مسئولیت پذیری آنان در قبال محیط زیست تاثیر داشته، گروه دارای تحصیلات راهنمایی بیشترین و گروه دارای تحصیلات ارشد و بالاتر کمترین میزان مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست را داشته اند. همان طور که در بخش قبلی ذکر شد، نظام آموزش عالی در زمینه توجه به مقوله محیط زیست موفق عمل نکرده و یا اصلاً در این زمینه برنامه ای نداشته است. میزان تحصیلات همسر و سرپرست بر میزان مسئولیت پذیری آنان در قبال محیط زیست تاثیر نداشته است.

مولفه بعدی رویکرد محیط زیستی، وضعیت رفتارهای محیط زیستی است. نتایج تجزیه و تحلیل داده ها در این زمینه

در بررسی رویکرد محیط زیستی (علاقه مندی به محیط زیست، مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست و وضعیت رفتارهای محیط زیستی) زنان خانه دار نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده ها در مولفه علاقه مندی به محیط زیست نشان می دهد که بر اساس گروه های سنی، علاقه مندی گروه سنی ۲۵-۲۰ سال به محیط زیست بیشتر از سایر گروه های سنی افراد نمونه آماری است. این امر نشان می دهد که در میان زنان خانه دار، افراد جوان در مقایسه با افراد میانسال از میزان علاقه مندی بیشتری برخوردار بوده اند. میزان تحصیلات و میزان تحصیلات همسر یا سرپرست بر میزان علاقه مندی آنان به محیط زیست تاثیرگذار نبوده است. میزان درآمد ماهیانه خانوار نیز بر میزان علاقه مندی تاثیر داشته است. شایان ذکر است که در مجموع می توان اظهار داشت که نمونه آماری از علاقه مندی زیادی به محیط زیست برخوردار بوده اند.

مسئولیت پذیری در قبال محیط زیست، یکی دیگر از مولفه های رویکرد محیط زیستی است که مورد بررسی قرار

Training Institute in Malaysia. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, pp. 1896-1900.

۴. شبیری، سیدمحمد، پراهالاد ان. ان، «بررسی مقایسه ای نحوه نگرش زیست محیطی دانشجویان متوسطه ایران و هند»، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیطی، بهار ۱۳۸۷، سال دهم، شماره ۱ (پیاپی ۳۶)، ص ۱۴۶-۱۳۷.
۵. سنایی، مهدی. «بررسی و ارزیابی برنامه های آموزش زیست محیطی کشور»، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تهران، دانشکده ادبیات، ۱۳۸۲.
6. Mobley, M., Vagias, W., L.Deward, S., 2010. Exploring Additional Determinants of Environmentally Responsible Behavior: the Influence of Literature and Environmental Attitudes. *Environment and behavior*, 42 (4), pp. 420-447.
7. Tor, H., 2009. Increasing Women's Environmental Awareness Through Education. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1, pp. 939-942.
8. Xiao, C., McCright, A.M., 2007. Environmental Concern and Sociodemographic Variables: A Study of Statistical Models. *Journal of environmental education*, 38, pp. 3-14.
۹. فردوسی، سیما، مرتضوی، شهرناز، رضوانی، نعیمه. «رابطه بین دانش زیست محیطی و رفتار محافظت از محیط»، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده روانشناسی، ۱۳۸۶.

نشان می دهد گروه سنی ۳۰-۲۶ سال رفتارهای محیط زیستی بهتری در مقایسه با سایر گروه های سنی داشته اند. این امر نشان می دهد که افراد جوان در مقایسه با افراد میانسال، مانند علاقه مندی به محیط زیست، رفتارهای محیط زیستی بهتری در راستای حفظ محیط زیست داشته اند. شاید داشتن اطلاعات بیشتر و به روز تر افراد جوان در مقایسه با افراد میانسال دلیل این امر باشد. گروه تحصیلی کاردانی رفتارهای محیط زیستی بهتری در مقایسه با سایر گروه های تحصیلی داشته که با یافته های اگزایانو و مک رایت (۲۰۰۷) همخوانی دارد. میزان درآمد ماهیانه خانوار بر وضعیت رفتارهای محیط زیستی آنان تاثیر نداشته است. گروه نمونه آماری دارای همسر یا سرپرست با تحصیلات کارشناسی نسبت به سایر گروه های مربوط به میزان تحصیلات همسر و سرپرست از رفتارهای محیط زیستی بهتری برخوردار بوده اند.

نهایتاً، در مجموع می توان گفت که زنان خانه دار از میزان علاقه مندی زیادی به محیط زیست برخوردار بوده اند. وضعیت رفتارهای محیط زیستی آن ها نسبتاً خوب و میزان مسئولیت پذیری آنان در قبال محیط زیست کم ارزیابی شده ارزیابی شده است.

منابع

۱. پیتون، بی، کامپا، اچ، وینتر اس، اسکات. (نویسندگان) دانش، محمد (مترجم). «تنوع زیستی». چاپ اول، تهران: انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست ۱۳۸۰.
۲. یوسفیان، ج، «نقش زنان به ویژه زنان روستایی در حفاظت از محیط زیست»- همایش سیمای زن در جامعه، زن و محیط زیست، بهار ۱۳۸۷- تهران- ایران.

3. Lateh, H., Muniandy, P., 2010. Environmental Education (EE): Current Situational and the Challenges among Trainee Teachers at Teachers